

2. Příprava výběrového šetření osob se zdravotním postižením VŠPO 13

Šetření o osobách se zdravotním postižením (pod označením VŠPO 13), které bylo realizováno za úzké spolupráce Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) a Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (dále jen ÚZIS ČR), a s přispěním Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, vycházelo z úkolu uloženého usneseními vlády ČR (č.596 ze dne 18.6.2003, č.1575 ze dne 7.12.2005 a č.253 ze dne 29.3.2010).

Hlavním cílem uvedených usnesení vlády ČR bylo postupné a systematické vytváření konzistentního a věrohodného systému statistických informací z této oblasti, který by měl následně sloužit vládě ČR k rozhodovacím procesům týkajícím se osob se zdravotním postižením. Mimo tento základní cíl se sledovala i otázka případného využití získaných dat pro potřeby národních, ale i mezinárodních organizací a institucí.

Šetření o osobách se zdravotním postižením, které bylo realizováno podle stanoveného harmonogramu prací a v rámci rozpočtovaných finančních prostředků (se stejným podílem ČSÚ a ÚZIS ČR), se zásadně uskutečňovalo ve třech základních časových etapách (přípravná fáze – druhé pololetí roku 2012, realizační fáze – rok 2013 a fáze finální – především analýzy a publikace – první pololetí roku 2014).

Za účelem řešení tohoto úkolu byla opět po šesti letech znovu uvedena do činnosti **Meziresortní pracovní skupina pro statistiku osob se zdravotním postižením**, složená ze zástupců relevantních útvarů ČSÚ, ÚZIS ČR, Ministerstva zdravotnictví ČR, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a v neposlední řadě i institucí, které se problematikou osob se zdravotním postižením profesně zabývají (Národní rada zdravotně postižených osob, Vládní výbor pro zdravotně postižené osoby, Asociace zaměstnavatelů zdravotně postižených osob a Výzkumné centrum pro integraci zdravotně postižených osob). Experti této skupiny se svými zkušenostmi podíleli především na tvorbě dotazníku a reálnosti navrženého harmonogramu prací na šetření spolu s jeho finančním zajištěním.

K zajištění co největšího úspěchu připravovaného šetření a jeho podpory u praktických lékařů před vlastní realizací šetření bylo svoláno na ČSÚ (za přítomnosti zástupců ÚZIS ČR) jednání s vedením Sdružení praktických lékařů, Společnosti všeobecného lékařství (obě instituce ve vztahu k dospělým osobám) a Odborné společnosti praktických dětských lékařů (pro děti a mládež) České lékařské společnosti J. E. Purkyně.

Vytvoření konzistentního systému statistických informací v této oblasti, které bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, je zásadně podmíněno následujícími principy:

- šetření respektuje rozhodující zásady, uváděné v Úmluvě OSN o právech občanů se zdravotním postižením z roku 2006,
- šetření vychází z běžně užívaných statistických metod, zejména pak z aplikace náhodného výběru respondentů (praktických lékařů) a pacientů (osob se zdravotním postižením) ze základního souboru obou těchto kategorií, přičemž tímto postupem jsou zcela pokryty všechny tři základní kategorie této specifické skupiny pacientů (dospělé osoby, děti a mládež a osoby umístěné v ústavech sociální péče),
- zjištěná data za výběrový soubor byla matematicko-statistickými metodami dopočtena na základní soubor (celkovou populaci), aby výsledky byly reprezentativní za celou ČR,
- historicky poprvé je možné porovnávat výsledky v časové řadě roků 2006 a 2012.

2.1. Dotazník pro výběrové šetření osob se zdravotním postižením

Čtvrté čtvrtletí roku 2012 a leden roku 2013 byly věnovány důkladné přípravě struktury dotazníku (příloha č. I.) a metodických vysvětlivek (příloha č. II.) s tím, že při jejich tvorbě bylo nutné respektovat především následující **čtyři základní zásady**:

1. promítnutí všech nově platných legislativních úprav týkajících se osob se zdravotním postižením,
2. strukturování otázek tak, aby mohlo být po skončení sběru a dopočtu dat prováděno jejich korektní porovnání s předchozím šetřením,

3. zajištění anonymity a důvěrnosti údajů pacientů, v souladu s platnými zákony ČR,
4. maximální srozumitelnost pro respondenty (praktické lékaře).

K dotazníku a metodickým vysvětlivkám je nutné zmínit dvě nejdůležitější definice (obě uvedené v příloze č. II.), které byly určujícími pro obě realizovaná šetření:

- **definice zdravotně postižené osoby** – „Zdravotně postiženou je osoba, jejíž tělesné, smyslové a/nebo duševní schopnosti či duševní zdraví jsou odlišné od typického stavu a lze oprávněně předpokládat, že tento stav trvá déle než 1 rok. Odlišnost od typického stavu musí být takového druhu či rozsahu, že obvykle způsobuje omezení nebo faktické znemožnění společenského uplatnění dané osoby.“
- **tzv. „práh zdravotního postižení“** – udává míru resp. intenzitu zdravotního postižení, od kterého byla vybraná osoba do celkového počtu postižených v rámci šetření zahrnuta (pacienti od míry postižení 1 – lehké postižení) resp. nezahrnuta (pacienti s mírou postižení 0 – žádné resp. minimální postižení).

2.2. Metodika výběru pro šetření osob se zdravotním postižením

Výběry, uskutečněné před vlastním šetřením, probíhaly ve dvou základních rovinách:

1. výběr praktických lékařů a
2. výběr pacientů (osob se zdravotním postižením).

U výběru praktických lékařů se vycházelo z jejich členění ve třech základních skupinách – praktičtí lékaři pro dospělé, děti a mládež a osoby umístěné v ústavech sociální péče. Z každé skupiny byl proveden výběr adekvátního počtu lékařů, kdy lékaři s větším počtem registrovaných pacientů měli i vyšší pravděpodobnost výběru. Rovněž rozvržení velikosti výběru jednotlivých skupin lékařů bylo provedeno proporčně podle počtu všech registrovaných pacientů (dospělých, dětí a mládeže a počtu lůžek v ústavech sociální péče) a orientačně odhadovaného počtu osob se zdravotním postižením (nejvyšší počty byly zákonitě předpokládány v ústavech sociální péče, zatímco nejnižší pak u praktických lékařů pro děti a mládež).

Výběr pacientů – osob se zdravotním postižením již prováděli samotní lékaři ze svých kartoték, a to podle metodických pokynů vypracovaných ČSÚ ve spolupráci s ÚZIS ČR. Tyto pokyny stanovily jasný postup dvoustupňového náhodného výběru (v závislosti na konkrétním systému řazení pacientů v kartotéce - podle dvojice počátečních písmen abecedy u příjmení pacientů, jejich ročníku narození, příp. kombinace obou metod výběru, eventuálně tzv. jiným způsobem, pokud předchozí možnosti nevyhovovaly systému příslušné kartotéky pacientů) až 25 osob se zdravotním postižením u každého z praktických lékařů, kteří se šetření zúčastnili. Na tomto místě je nutné poznamenat důležitou skutečnost, že dvojice ze strany ČSÚ předem vybraných písmen abecedy pro jednotlivé praktické lékaře korespondovala s rozložením příjmení v celé populaci ČR.

Velmi důležitou součástí šetření bylo i vyplnění tzv. průvodky, z které byly patrné základní údaje o vyplňování dotazníků (především použitá metoda výběru pacientů, celkový počet registrovaných pacientů a počet prohlédnutých karet resp. záznamů v PC při výběru a hledání osob se zdravotním postižením), nutné např. pro kvalifikované statistické odhady podílu osob se zdravotním postižením u jednotlivých praktických lékařů a po převážení a dopočtech i v celé populaci ČR.

Na úplný závěr této části analýzy je nutné uvést skutečnost, že se šetření zúčastnilo téměř 400 praktických lékařů, kteří vyplnili řádným způsobem cca 9 300 dotazníků. Počet vyplněných dotazníků odpovídal našim potřebám, a proto bylo možné provést veškeré nutné statistické úkony, vedoucí v závěrečné fázi až k dopočtům sebraných individuálních dat na celkovou populaci ČR.